

วจนปฏิบัติศาสตร์

กับการตีความวจนกรรมโดยอนุมานจากมุมมองของผู้ฟัง

สุธาสนี ลิทธิเกษร*

การศึกษาภาษาด้วยแนวคิดทางภาษาศาสตร์วรรณนาในปัจจุบันนี้มิได้สามารถอธิบายสิ้นสุดเพียงระบบวากยสัมพันธ์และอรรถศาสตร์ที่ศึกษารูปภาษาและความหมายประจำรูปภาษาเท่านั้น แต่ยังอธิบายไปถึงระบบของภาษาในบริบทของการสื่อสารอีกด้วย วจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) นับเป็นมิติของการศึกษาภาษาที่ใกล้ชีวิตจริงมากที่สุด เพราะเป็นการศึกษาการใช้ภาษาในบริบทและปรากฏการณ์ทางภาษาซึ่งเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาษากับผู้ใช้ภาษา ความหมายในระดับวจนปฏิบัติศาสตร์มิได้อยู่เพียงที่ความหมายประจำรูปภาษา แต่วิเคราะห์ได้โดยอาศัยการตีความของผู้ฟัง

ในการศึกษาด้านวจนปฏิบัติศาสตร์เท่าที่ผ่านมา วจนกรรม (Speech acts) เป็นเรื่องที่มีผู้สนใจศึกษาอย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุที่เป็นปรากฏการณ์ทางความหมายที่ศึกษาในบริบทการสื่อสารที่เป็นธรรมชาติ มโนทัศน์เรื่องวจนกรรมเกิดจากการเล็งเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างความหมายและผู้ใช้ภาษาอย่างชัดเจนนอกจากจะสามารถนำทฤษฎีนี้ไปวิเคราะห์ภาษาในชีวิตจริงได้แล้วปัจจุบันยังพบว่าวจนกรรมได้รับความนิยมนำไปวิเคราะห์บทสนทนาในนวนิยายอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากในนวนิยายมักมีการแสดงความแยบยลทางความคิดโดยอาศัยการพูดอย่างอ้อมค้อม การเสียดสีประชดประชัน แม้กระทั่งในการแสดงความตลก ล้วนเป็นไปเพื่อให้เกิดความสมจริง และบางครั้งก็เป็นวิธีการที่จะให้ผู้อ่าน (ผู้ตีความ) ตระหนักในความเป็นจริงในคำพูดนั้น รวมทั้งยกย่องถึงความสามารถของผู้ประพันธ์ เช่น เรามักพบว่าตัวละครเด็กจะแสดงความคิดโดยใช้วจนกรรมตรงเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เกิดความสมจริงมากขึ้น เพราะเด็กยังมีสมรรถนะทางภาษาไม่ทัดเทียมผู้ใหญ่ เนื่องจากในกระบวนการเรียนรู้ภาษาของเด็กนั้น วจนปฏิบัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เด็กต้องใช้เวลาในการเรียนรู้จากชีวิตจริงยาวนานกว่าการเรียนรู้ภาษาระดับอื่น (ระดับคำหรือประโยค)

นอกจากด้านวรรณกรรมแล้วการศึกษาเรื่องวจนกรรมยังมีประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศอีกด้วย เพราะนอกจากผู้เรียนจะต้องรู้จักรูปภาษาและความหมายประจำคำแล้วยังต้องรู้จัก “การใช้” รูปภาษานั้นๆ ในบริบทต่างๆ กันด้วย ผู้เรียนภาษาจะได้เห็นวิธีการใช้ภาษาในบริบทคู่สนทนาและบริบทสังคมต่างๆ กัน และสามารถใช้ประโยชน์จากภาษาที่ตนเรียนในการดำรงชีวิตประจำวันได้ เพราะวจนกรรมสามารถสะท้อนค่านิยมทางวัฒนธรรมหลายประการ อาทิ ความ

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศศ.บ. เกียรตินิยมอันดับสอง (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, อ.ม. (ภาษาศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุภาพ เช่น การกล่าวตอบต่อผู้ที่เสนอความช่วยเหลือเราว่า “เกรงใจ” มิได้หมายความว่าผู้พูดปฏิเสธความช่วยเหลือเสมอไป หรืออย่างเช่นในการทักทาย คนไทยนิยมกล่าวถามทันทีที่พบหน้ากันในสถานที่อันไม่คาดว่าจะเป็นได้พบกันว่า “ไปไหนมา” ก็มิได้หมายความว่าผู้พูดมีเจตนาจะละลาบละล้วงแต่อย่างใด เพราะบางครั้งแม้ผู้ฟังจะเพียงตอบว่า “ไปตรงนี้มา” ก็ทำให้ผู้กล่าวทักทายสบายใจได้แล้วว่าเขาทั้งคู่ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอยู่ การใช้ภาษาลักษณะนี้จัดเป็น ภาษาพาหะสัมพันธ์^๑ ซึ่งหมายถึงการใช้ภาษาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม เช่น การทักทาย การลาจาก การหยอกล้อกัน เป็นต้น ถ้าพิจารณาความหมายตามรูปภาษาแล้วจะให้ความรู้สึกแปลก เนื่องจากเป็นภาษาที่มีลักษณะใช้ตามๆ กันมาและไม่ได้มีความหมายตรงตามรูปภาษาเสมอไป

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาหรือวิจัยเรื่องวัจนกรรมจกต้องกระทำอย่างระมัดระวัง เนื่องจากวัจนกรรมเป็นปรากฏการณ์ทางความหมายที่ผู้ศึกษาต้องอาศัยการตีความ จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแม่นยำมาพิจารณา เกณฑ์ทางความหมายในการวิเคราะห์วัจนกรรมนั้นนับว่ามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความแม่นยำในการตีความมากที่สุด แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันยังไม่มียุคสิ้นสุดแห่งการสร้างเกณฑ์ดังกล่าว

เกณฑ์ทางความหมายในการวิเคราะห์วัจนกรรม

วัจนกรรม (Speech acts) มีความหมายตามตัวอักษรหมายถึงการกระทำด้วยคำพูด กล่าวคือ ทุกครั้งผู้พูดกล่าวถ้อยคำหนึ่งๆ ย่อมมีการแสดงเจตนาซึ่งวิเคราะห์ได้จากความหมายของรูปภาษาที่ใช้ และบริบทประกอบกัน เจตนาดังกล่าวจะเป็นที่ประจักษ์ได้ต้องอาศัยการตีความของผู้ฟัง

ความสนใจเรื่องวัจนกรรม หรือการแสดงเจตนาให้เกิดการกระทำด้วยคำพูดนั้น สืบเนื่องมาจากการที่นักปรัชญากลุ่มเจตนานิยม(Intentionalist) ได้แก่ เจ. แอล. ออสติน (J. L. Austin)^๒ เข้ามาศึกษาและอธิบายภาษา ออสตินจำแนกคำพูดออกเป็น ๒ ประเภท ซึ่งแผ่งนัยแห่งการเปรียบเทียบระหว่างการศึกษารูปภาษาตามแนวตรรกศาสตร์เดิมๆ กับแนวเจตนานิยมของเขานั้นเอง ดังนี้

๑. การกล่าว (Asserting) ที่มีหน้าที่ในการสื่อสารอ้างอิง มีลักษณะความหมายซึ่งคงที่ สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีค่าเป็นจริงหรือเท็จ

๒. การกระทำ (Performatives) คือคำพูดนั้นเป็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง มิได้มีค่าเป็นจริงหรือเท็จ

เช่น I name this ship the Queen Elizabeth.

(ใช้ในพิธีปล่อยเรือลงน้ำโดยในพิธีมีการทุบขวดที่ล้ำเรือ)^๓

ออสตินแสดงให้เห็นว่ายังมีปรากฏการณ์ทางความหมายที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการสื่อสารอีกประการหนึ่งคือ การกระทำด้วยคำพูด จัดได้ว่าความคิดของเขาเป็นการจุดประกายให้เกิดการศึกษาต่อไปว่าการที่ภาษาสื่อความหมายได้สัมฤทธิ์ผลตามความต้องการของผู้พูดนั้น เป็นเสมือนหนึ่งการกระทำที่ไม่ต้องใช้กิริยาอาการ แต่สามารถกระทำออกมาโดยคำพูดได้

ถึงแม้ออสตินจะชี้ให้เห็นว่ามีการกระทำมากมายที่กระทำได้ด้วยคำพูดและสามารถจัดประเภทได้ แต่การจัดประเภทด้วยวิธีการของเขายังไม่มีกฎเกณฑ์อันเป็นระบบมากพอ

ในประเด็นนี้จอห์น อาร์. เซิร์ล (John R. Searle)^๔ ได้ศึกษาและอธิบายกฎการจำแนกการกระทำด้วยคำพูดดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้นเรียกว่าทฤษฎีวิัจจนกรรม เขาเสนอว่าการวิเคราะห์วิัจจนกรรมนั้นต้องวิเคราะห์การกระทำ ๓ ประการ^๕ ของผู้พูดขณะที่กล่าวถ้อยคำนั้นๆ ออกมาด้วย คือ

๑) การกล่าวถ้อยคำ (Utterance acts) คือ การเอ่ยคำพูดหนึ่งออกมา ผลของการกระทำนี้ปรากฏออกมาเป็นคำหรือประโยคซึ่งอาจเรียกรวมได้ว่าถ้อยคำ (Utterance)

๒) การนำเสนอความ (Propositional acts) คือ การนำเสนอความซึ่งประกอบไปด้วยความที่กล่าวอ้างถึงสรรพสิ่ง (Reference) และลักษณะอาการต่างๆ (Predicates)

๓) การแสดงเจตนาด้วยคำพูด (Illocutionary acts) คือการกระทำที่ผู้พูดตั้งใจแฝงเจตนาต่างๆ ของตน มากับคำพูด เช่น ถาม สั่ง บอก

เช่น ตัวอย่างจากละครสั้นในโฆษณาโทรศัพท์ทางไกล DTAC

สถานการณ์: แม่พูดโทรศัพท์กับพ่อซึ่งทำงานอยู่ต่างจังหวัด ในขณะเดียวกันพ่อ(ผู้ฟัง) กำลังสนใจอยู่แต่การตัดแต่งต้นไม้ตัดในกระถาง จนไม่ส่งเสียงโต้ตอบ

แม่เป็นผู้กล่าวถ้อยคำ

ถ้อยคำ ที่กล่าวคือ “พ่อพูดอะไรบ้างซิ”

(มีการเน้นเสียงที่คำว่า “พ่อ” และลงท้ายถ้อยคำด้วยทำนองเสียงสูงตก ลากเสียงท้ายยาว)

ความนำเสนอ คือ พ่อพูดอะไรบางอย่าง

มีคำแสดงอ้างถึงสรรพสิ่ง คือ พ่อ

ลักษณะอาการต่างๆ คือ พูดอะไรบางอย่าง

จะเห็นว่าความนำเสนอไม่เป็นจริงในขณะนั้นแต่เป็นการกล่าวถึงการกระทำในอนาคตของผู้ฟัง (พ่อ) การแสดงเจตนาด้วยคำพูด ซึ่งแสดงออกผ่านทางทำนองเสียงแสดงให้เห็นความต้องการและความพยายามของผู้พูด (แม่) ที่จะให้ความนำเสนอเป็นจริง โดยผู้พูดเชื่อว่าผู้ฟังมีความสามารถพอที่จะกระทำได้ แต่ด้วยอำนาจของเขา (สิทธิส่วนบุคคล) ทำให้ไม่เป็นที่แน่ชัดได้ว่าเขาจะกระทำตามหรือไม่ จัดอยู่ในประเภทวิัจจนกรรมการขอร้อง

ในการศึกษาภาษาในบริบท^๖ นั้นการวิเคราะห์ในส่วนของการแสดงเจตนาด้วยคำพูด (Illocutionary acts) มีความสำคัญมาก การศึกษาภาษาของเซิร์ลเป็นการมองจากสภาวะจิตใจเป็นหลัก เขาเชื่อว่าภาษามีจุดเริ่มต้นจากเจตนา (Intention) ภายในตัวผู้พูด ตามแนวความคิดของเซิร์ล วิัจจนกรรมเป็นความหมายที่ไม่อาจพิจารณาได้จากโครงสร้างทางไวยากรณ์แต่อยู่ที่การตีความโดยผู้วิเคราะห์ซึ่งเป็นผู้ฟัง ในการอธิบายวิัจจนกรรมชนิดต่างๆ เซิร์ลได้ใช้กฎมาอธิบายการเกิดวิัจจนกรรม (Constative rules) และกฎที่ควบคุมอีกชั้นหนึ่งเมื่อมีการใช้วิัจจนกรรม (Regulative rules) ในการศึกษาเราสามารถวิเคราะห์วิัจจนกรรมจากถ้อยคำที่ปรากฏได้โดยอาศัยการวิเคราะห์กฎดังกล่าว ดังที่สุตาพร ลักษณะียนาวิน^๗ ได้นำมากล่าวไว้ให้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์วิัจจนกรรมดังต่อไปนี้

๑) เกณฑ์เกี่ยวกับความนำเสนอ ประกอบด้วย

ก. เนื้อหาของความนำเสนอ (Propositional content) ได้แก่รายละเอียดซึ่งเป็นเนื้อหาอ้างอิง และ ภาคแสดงของสาระอ้างอิงนั้น (Reference and predicates)

ข. ปัจจัยพื้นฐาน (Preparatory) ได้แก่ปัจจัยพื้นฐานทางความเชื่อของผู้พูดผู้ฟังที่มีมาก่อนความนำเสนอจะเกิดขึ้น

๒) เกณฑ์เกี่ยวกับความจริงใจ ประกอบด้วย

ก. ความจริงใจ (Sincerity) ได้แก่การแสดงออกซึ่งความต้องการที่แท้จริงของผู้พูดในด้านเจตนาและทัศนคติต่อการกล่าวถ้อยคำนั้นๆ

ข. สาระสำคัญของความจริงใจ (Essential) ได้แก่สาระสำคัญของการกล่าวถ้อยคำแต่ละชนิดว่าต้องการให้เกิดการกระทำอะไรขึ้น

จากการศึกษาเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเชิร์ลไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปภาษา แต่ความเป็นจริงแล้วการพิจารณารูปภาษาก็มีความสำคัญในการให้รายละเอียดของเจตนาได้มาก จากตัวอย่างละครสั้นในโฆษณาโทรศัพท์ทางไกล DTAC ที่กล่าวแล้วข้างต้น สามารถจัดประเภทด้วยเกณฑ์ของเชิร์ลว่าเป็นวัจนกรรมการสั่ง หากเมื่อพิจารณารูปภาษาแล้วจะเห็นว่าถ้อยคำที่กล่าวนั้นมีการใช้คำลงท้ายแสดงเจตนาที่เป็นได้ทั้งการสั่งและขอร้อง การลงท้ายถ้อยคำด้วยทำนองเสียงสูงตกก็เป็นได้ทั้งการสั่งและขอร้อง แต่ผู้พูดเพิ่มทำนองเสียงลากเสียงท้ายยาวจึงทำให้มีความอ่อนโยนลงจึงสรุปได้ว่าจัดเป็นการขอร้อง

อย่างไรก็ดี แวนเดอร์เวเคน (Vanderveken)^๕ เป็นอีกคนหนึ่ง que ศึกษาในประเด็นเรื่องวัจนกรรมร่วมกันกับเชิร์ล หลายปีถัดมาเขาได้นำข้อเสนอใหม่ที่ต่างกับเชิร์ลโดยมีความเชื่อว่าวัจนกรรมมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางวากยสัมพันธ์ของประโยค และเชื่อว่าน่าจะมีการแสดงออกเป็นรูปภาษาชัดเจน เช่น มาลาของกริยา การเรียงลำดับคำ ทำนองเสียง และเครื่องหมายวรรคตอน ความคิดนี้ทำให้สามารถแบ่งประโยคพื้นฐานในภาษาอังกฤษเป็น ๗ ชนิด^๕

ในภาษาไทยที่มีการแบ่งประเภทของประโยคด้วยรูปประโยคที่แตกต่างกันไปตามการแสดงเจตนาจะเห็นได้จากที่ราตรี รัตนวราจร^๖ กล่าวว่า มี ๕ รูปประโยค คือ รูปประโยคคำสั่ง ประโยคปฏิเสธ ประโยคคำถาม ประโยคคำถามปฏิเสธ และรูปประโยคบอกเล่า นอกจากนี้ในการจัดประเภทประโยคในภาษาไทยของนวรรธน์ พันธุเมธา^๗ ยังพบว่ามีการเรียกชื่อประเภทของประโยคเป็นเป็นประโยคแจ้งให้ทราบถามให้ตอบ บอกให้ทำ ซึ่งประโยคที่จำแนกประเภทตามเกณฑ์เรื่องเจตนาที่กล่าวนานี้มีรูปประโยคต่างกัน อาทิ รูปประโยคที่แสดงการถามจะมีคำลงท้ายแสดงการถามอยู่ท้ายประโยค

เช่น เขากำลังกินข้าว (ประโยคบอกเล่า)

เขากำลังกินข้าวหรือ (ประโยคคำถาม)

แวนเดอร์เวเคนยังกล่าวถึงในเรื่องเกณฑ์ในการอธิบายการเกิดวัจนกรรม เกณฑ์นี้สามารถนำไปวิเคราะห์วัจนกรรม และนับเป็นการพัฒนาการวิเคราะห์วัจนกรรมได้แม่นยำและครอบคลุมขึ้นกว่าเดิมดังนี้

๑) ทิศทางการกำหนดโลก^๘ โดยการกระทำของภาษา (Illocutionary point) แบ่งเป็นแบบที่ภาษากำหนดโลก โลกกำหนดภาษา แบบสองทิศทางและแบบไม่มีการกำหนดเลย เช่น การสั่งเป็นแบบที่ภาษากำหนดโลก เป็นต้น

๒) วิธีการในอันที่จะทำให้ความตั้งใจนั้นสัมฤทธิ์ผล (Mode of achievement) เช่น การขอ

ผู้จะต้องมีความสุขก่อนนอนเพื่อเรียกร้องให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม เป็นต้น

๓) เนื้อหาของความนำเสนอ (Propositional content conditions) ในการกล่าวถ้อยคำ แสดงวัจนกรรมหนึ่ง ๆ นั้นเนื้อหาของความนำเสนอที่ปรากฏจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปด้วย เช่นการสั่งจะมีเนื้อหาความนำเสนอเป็นเรื่องราวในอนาคตเสมอ เกณฑ์นี้จะเป็นกฎที่ว่าด้วยลักษณะเนื้อหาของความนำเสนอสำหรับวัจนกรรมนั้น ๆ ว่าต้องมีลักษณะเฉพาะเช่นไร

๔) เป็นเกณฑ์ที่ว่าด้วยปัจจัยพื้นฐานของความนำเสนอที่มีการแสดงเจตนาอื่น ๆ (Preparatory conditions) เกณฑ์นี้มีลักษณะคล้ายกับเกณฑ์ของเซิร์ล

๕) เกณฑ์แห่งความจริงใจ (Sincerity conditions) เกณฑ์นี้มีลักษณะคล้ายกับที่เซิร์ลว่าไว้

๖) เกณฑ์ที่ว่าด้วยน้ำหนักของถ้อยคำ (Degree of strength) ที่ผู้พูดมุ่งหวังให้เป็นผลต่อการสัมฤทธิ์ผลในการกล่าววัจนกรรมนั้น ๆ

แนวคิดของแวนเดอร์เวคินนี้มีจุดเด่นอยู่ที่การจำแนกคำกริยาที่บ่งได้ถึงรายละเอียดของความตั้งใจ (Illocutionary force) ในภาษาอังกฤษเรียกว่า “Performative verbs” ออกเป็น ๕ กลุ่มคือ

๑) กริยาแสดงการบอกความ (Assertives)

๒) กริยาแสดงการสัญญา (Commissives)

๓) กริยาแสดงการสั่ง (Directives)

๔) กริยาแสดงการประกาศ (Declaratives)

๕) กริยาแสดงความรู้สึก (Expressives)

จะเห็นว่าแวนเดอร์เวคินแสดงความสนใจความสัมพันธ์ระหว่างวัจนกรรมกับรูปภาษามาก ในภาษาไทยนั้นมีผู้ศึกษา กริยาแสดงการกล่าวถ้อย หรือ “Performative verbs” คือ สุพัตรา พันธุ์โสทธิ^๓ ซึ่งได้รวบรวมรายการคำกริยาจากพจนานุกรมทั้งสิ้น ๓๖๐ คำ มีเกณฑ์ในการรวบรวมคือเป็นกริยาที่ใช้ในประโยครายงานคำพูดของบุคคลอื่น (Reported speech) กล่าวคือกริยาดังกล่าวสามารถลงท้ายด้วยคำ “ว่า” และตามด้วยอนุประโยคที่แสดงเนื้อหาของความนำเสนอ ในประเด็นนี้ตรงกับ “Linguistic action verbs” ซึ่งหมายถึงคำกริยาที่ใช้อธิบายการแสดงออกทางภาษาศาสตร์ที่บ่งถึงเจตนาของหน่วยความหนึ่ง ๆ ในการพูดนั้น ผู้วิเคราะห์สามารถวิเคราะห์วัจนกรรมได้โดยการเปลี่ยนประโยคที่จะวิเคราะห์ให้เป็นประโยครายงานคำพูดของบุคคลอื่น (Reported speech) และพิจารณาดูว่าคำกริยาแสดงการกล่าวถ้อยที่ใช้ในประโยคใหม่นั้นมีความหมายอย่างไร และจัดเข้ากลุ่มวัจนกรรมใด อย่างไรก็ตามก็ดีต้องพิจารณาเกณฑ์ทั้ง ๖ ข้อที่กล่าวแล้วประกอบด้วยจะทำให้การวิเคราะห์วัจนกรรมง่ายและแม่นยำขึ้น ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

ประโยคคำพูด:

คุณป้า: หนาวจังนะจ๊ะ

หลาน: ---

การตีความตามรูปประโยค:

แปลงให้เป็นประโยครายงานคำพูดของบุคคลอื่น (Reported speech)

คุณป้าบอกว่าคุณป้ารู้สึกหนาว

การตีความโดยวิเคราะห์จากบริบทสถานการณ์และบริบทคู่สนทนา: คุณป้ากับหลานอยู่ด้วยกันเพียง ๒ คน ในห้องที่เปิดเครื่องปรับอากาศ คุณป้าซึ่งเป็นผู้พูดกล่าวกับผู้ฟังอย่างสุภาพ (สังเกตจากคำลงท้าย) ทั้งที่ผู้พูดมีอาวุโสกว่า จะเห็นได้ว่าวิธีการในอันที่จะทำให้ความตั้งใจนั้นสัมฤทธิ์ผล (Mode of achievement) ผู้พูดมีความสุภาพอ่อนน้อมเพื่อเรียกร้องให้ผู้ฟังปฏิบัติตามเป็นต้น ดังนี้จัดเป็นการขอจะเห็นได้ว่า วัจนกรรม หรือการแสดงเจตนาให้เกิดการกระทำด้วยคำพูดนั้นเป็นความหมายที่อยู่ในส่วนของผู้พูด วัจนกรรมย่อมมีอยู่ในทุกครั้งที่มีการสื่อสาร แต่เจตนาดังกล่าวจะได้รับการตอบสนองอย่างที่เราเรียกว่า “การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล” กล่าวคือ หลานจะเดินไปปรับอุณหภูมิเครื่องปรับอากาศให้สูงขึ้นหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับการตีความของผู้ฟัง

อย่างไรก็ดี การตีความวัจนกรรมจากรูปภาษาหนึ่งไม่ได้หยุดอยู่ที่วัจนกรรมเดียว เนื่องจากการสนทนาในชีวิตประจำวันในแต่ละครั้งมีผู้ฟังได้มากกว่าหนึ่ง ผู้พูดเองก็สามารถสร้างประโยคคำพูดที่สามารถตีความได้มากกว่าหนึ่งเช่นกัน และอาจมีเป้าหมายประสงค์ให้ผู้ฟังแต่ละคนตีความต่างกันอีกด้วย การตีความวัจนกรรมอ้อมที่มีมาในเวลาเดียวกันหลายแบบก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้ศึกษาทสนทนาตามแนวทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ควรคำนึงถึง

ความหลากหลายจากการตีความของผู้ฟัง

ดังที่กล่าวแล้วว่า การสนทนาในชีวิตประจำวันในแต่ละครั้งอาจมีผู้ฟังได้มากกว่าหนึ่งคน ผู้พูดเองก็สามารถสร้างประโยคคำพูดที่สามารถตีความได้มากกว่าหนึ่งเช่นกัน นั่นคือเกิดวัจนกรรมอ้อมขึ้นมากกว่าหนึ่งวัจนกรรมแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักของถ้อยคำในการแสดงเจตนา (Illocutionary force) กับรูปภาษา (Syntactic form) ที่ปรากฏวัจนกรรมอ้อมนั้นเป็นไปอย่างคาดเดาไม่ได้ เนื่องจากยังไม่สามารถวิเคราะห์หาระบบที่แน่นอนได้^{๑๔}

ความซับซ้อนอย่างยิ่งของปรากฏการณ์ทางภาษาดังกล่าวคือ รูปภาษาเดียวอาจมีหลายวัจนกรรมอยู่ร่วมกัน อย่างที่เฮลล์เบิร์ก เอช. คลาก และโทมัส บี. คาลสัน (Herbert H. Clark and Thomas B. Calson)^{๑๕} ได้แบ่งประเภทของวัจนกรรมอ้อมตามความสัมพันธ์ที่มีต่อรูปภาษาไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

- (๑) วัจนกรรมอ้อมคู่ขนาน (Lateral indirect speech acts)
- (๒) วัจนกรรมอ้อมซับซ้อน (Complex indirect speech acts)

วัจนกรรมอ้อมคู่ขนาน (Lateral indirect speech acts) หมายถึงรูปภาษาที่แสดงได้ทั้งวัจนกรรมตรงและวัจนกรรมอ้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการตีความของผู้ฟังเป้าหมาย (Addressee)^{๑๖} ว่าเป็นใครและอยู่ในสถานการณ์ใด ดังนั้นใน ๑ สถานการณ์ ๑ รูปภาษาอาจแสดงได้ ๒ วัจนกรรมหรือมากกว่า หากว่ามีผู้ฟังเกินกว่า ๑ คน ดังนี้

ในสถานการณ์การสนทนาที่มีผู้ร่วมสนทนา ๓ คน คือสุดา ปัญญา และสนิท ขณะปัญญาและสนิทกำลังสนทนาถึงเรื่องหนึ่งอยู่นั้น สุดาก็เดินเข้ามาบอกปัญญาว่า

“ฉันมีอะไรจะคุยกับเธอหน่อย”

สนิทที่นั่งอยู่ตรงนั้นก็เดินผละออกไป

สถานการณ์ดังกล่าวนี้ประโยค “ฉันมีอะไรจะคุยกับเธอหน่อย” สามารถตีความได้สองระดับคือการตีความระดับแรกเป็นการบอก (Assertion) สุดาบอกปัญหาและคนอื่นๆ ในวงสนทนาว่าสุดาทำอะไรบางอย่างที่ต้องการคุยกับปัญหาโดยเฉพาะ

การตีความระดับที่สองคือการบอกของสุดาจะเป็นการเตือนคนอื่นๆ ด้วยว่ากรุณาออกไปจากวงสนทนานั้นเสีย

ส่วนวัจนกรรมอ้อมซับซ้อน (Complex indirect speech acts) นั้นคล้ายกับ วัจนกรรมอ้อมคู่ขนาน ตรงที่รูปภาษาหนึ่งสามารถแสดงได้ทั้งวัจนกรรมตรงและวัจนกรรมอ้อม แตกต่างกันเพียงตรงที่ในวัจนกรรมอ้อมซับซ้อนนั้นรูปภาษาหนึ่งอาจมีการตีความส่วนที่เป็นวัจนกรรมอ้อมได้มากกว่า ๒ คือ มีความซับซ้อนทางการตีความมากขึ้นไปอีก

อย่างไรก็ดี งานวิจัยของเฮลล์เบิร์ต เอช. คลาก และ โทมัส บี. คาลสัน ดังกล่าวแล้วนี้มุ่งกล่าวถึงแต่สถานการณ์การสนทนาที่มีผู้ร่วมสนทนามากกว่าสองคน ทำให้มีผู้ฟังหลายคน แต่ในความเป็นจริงแล้วปรากฏการณ์ทางความหมายดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีผู้ร่วมสนทนาเพียง ๒ คน และมีผู้ฟังเพียงคนเดียวก็ได้ เพราะบ่อยครั้งในชีวิตจริงที่เราสามารถตีความเจตนาของคู่สนทนาของเราได้มากกว่าหนึ่งเช่น การประชด เป็นต้น

ผู้เขียนยังเห็นว่านอกจากนี้ยังมีการสนทนาที่มีผู้ร่วมสนทนาเพียง ๒ คน แต่ก็มีผู้ฟังเป็น ๒ คนได้เช่นกัน ผู้ฟังที่เพิ่มขึ้นมานั้นคือตัวผู้พูดเอง จะเห็นได้ว่าการสนทนาโดยทั่วไปถ้ามีการพูดผิด ผู้พูดจะแก้ไขคำพูดของตนเองโดยฉับพลันก็อาจใช้วิธี “คุยกับตัวเอง” หรือหากพูดแล้วไม่ได้รับความสนใจหรือไม่ได้รับการตอบสนอง ผู้พูดก็มักจะ “แก้เก้อ” ด้วยการรำพึงกับตนเองได้ เช่น แม้ที่มีลูกยังเป็นทารกมักเริ่มคุยเล่นกับลูกแล้วตั้งแต่แรกเกิด^{๑๑} ทั้งที่ลูกยังไม่มี การตอบสนองเป็นคำพูด แม้มักเล่นบทบาทของทั้งผู้พูดและผู้ฟังคนที่สองในเวลาเดียวกัน โดยผู้ฟังคนที่หนึ่งคือลูก

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นกระบวนการทำความเข้าใจเจตนาของคำพูดโดยอาศัยการ “ตีความ” โดยอนุมานจากมุมมองของผู้ฟัง เมื่อกระบวนการตีความเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ การกระทำที่สนองตอบว่าจานั้นก็จะเป็นไปอย่างสอดคล้องกับเป้าประสงค์ การสื่อสารนั้นก็นับว่าสัมฤทธิ์ผล

ภายหลังการสื่อสารสัมฤทธิ์ผล

การสนทนาในชีวิตประจำวันอย่างที่เราเรียกกันว่า “คุยกันลูกค้อ” หรือ “พูดจาภาษาเดียวกัน” แสดงถึงการสนทนาที่กำลังดำเนินไปด้วยดี เนื่องจากผู้พูดและผู้ฟังสามารถทำความเข้าใจแล้วโต้ตอบกลับไปได้อย่างสอดคล้องกัน อาทิ เมื่อมีการถามย่อมมีการตอบ เมื่อมีการขอโทษย่อมมีการยกโทษหรือไม่ยกโทษ เมื่อมีการขอความเห็นย่อมมีการแสดงความเห็นไม่ว่าจะเห็นขัดแย้งหรือคล้ายตาม สิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะแสดงออกด้วยรูปภาษาหรือไม่ก็สามารถสื่อความให้รับรู้ได้ในบริบท

การทำความเข้าใจเจตนาจากคำพูดหรือการตีความวัจนกรรมจนถึงขั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการสื่อสารนั้นหมายถึง “โลก” ภายหลังจากที่มีการกล่าวถ้อยคำนั้นออกมาต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างที่เชิร์ลกล่าวไว้ว่ามี ๒ ทิศทางคือ

๑. คำพูดนั้นสอดคล้องกับความเป็นจริงในโลก (Words match the world.)
๒. คำพูดนั้นเปลี่ยนโลกได้ (Words can change the world.)

การเรียกขานบุคคล เรียกชื่อสรรพสิ่ง หรือแจ้งการมีอยู่ของสรรพสิ่งนั้น ฯลฯ จัดเป็นคำพูดที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในโลกกล่าวคือ เมื่อมีการเอ่ยคำพูดนั้นออกมาแล้วไม่ได้ทำให้เกิดการตอบสนองอื่นใดนอกจากผู้ฟังจะได้ทราบข้อมูลการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งหรือความเป็นไปของเหตุการณ์ดังกล่าวเท่านั้น ไม่ว่าจะการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งนั้นๆ จะเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลที่เป็นผู้ฟังมาก่อนหรือไม่ หรือแม้กระทั่งผู้ฟังไม่เคยรู้เรื่องราวอันเป็นความลับนั้นมาก่อนเลย การกล่าวความลับนั้นออกมาก็มิได้ทำให้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไป สิ่งนั้นยังคงมีอยู่ ณ ที่เดิม เช่นเดิม ในขณะที่การขอร้อง การสั่ง การสัญญา จะเป็นคำพูดที่เปลี่ยนโลกได้ หมายความว่าก่อนการสัญญานั้นไม่มีข้อผูกมัดใดเกิดขึ้น แต่เมื่อมีการสัญญานั้นหมายถึงอนาคตจะเปลี่ยนไป ไม่ว่าจะเหตุการณ์จะเป็นไปตามคำสัญญานั้นหรือไม่แต่ข้อผูกพันที่เกิดขึ้น ณ วินาที ที่มีการสัญญานั้นเป็นความเปลี่ยนแปลงแรกที่เกิดขึ้นทันที นั่นคือสิ่งที่เชิรลกล่าวไว้

อย่างไรก็ดี ตามทัศนะของผู้เขียน แม้จะเป็นเพียงการกล่าวคำพูดที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในโลก (ข้อ ๑) ก็สามารถเรียกได้ว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโลกได้ เช่น การประกาศ แม้ว่าสรรพสิ่งจะมีอยู่ในโลกเป็นธรรมดา แต่ถ้าหากปราศจากการประกาศ “การมีอยู่” ของมันแล้ว สิ่งดังกล่าวก็ไม่สามารถปรากฏขึ้นในการรับรู้ได้ ดังที่มีผู้รู้ทางด้านจิตวิทยากล่าวไว้ว่า “ในวินาทีที่เรอบอกว่ามีจิตใต้สำนึก จิตใต้สำนึกก็จะเป็นสิ่งที่อยู่ใต้สำนึกอีกต่อไป”

ทุกครั้งที่มีการสื่อสาร โลกได้เปลี่ยนแปลงไปทันที จึงเป็นความรับผิดชอบของผู้สื่อที่จะต้องสร้างสรรค์ให้การสื่อสารเป็นไปในทางที่ควร

ในการผลิตภาษาเพื่อการสื่อสารของมนุษย์ตั้งแต่บรรพกาลมา ล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดการกระทำบางสิ่งบางอย่าง หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งหนึ่งสิ่งใด ตามแต่แรงผลักดันอันเป็นไปตามความปรารถนาของมนุษย์ การตีความวัจนกรรมนับเป็นประตูบานหนึ่งที่จะนำไปสู่ความเข้าใจมนุษย์ด้วยกันโดยการสื่อสาร แต่วัจนกรรมจะไม่สามารถปรากฏกายให้เราศึกษาหรือตีความกันได้เลยหากปราศจากการอนุมานจากมุมมองของผู้ฟัง ดังนี้ สังคมที่ปราศจากการหยุดรับฟังเสียงจากภายในซึ่งกันและกัน ก็จะไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน

เชิงอรรถ

^๑สุดาพร ลักษณะียนาวิน, “หน่วยที่ ๒ การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร และหน่วยที่ ๓ ภาษากับความหมาย,” *การพัฒนาทักษะทางภาษา* (บัณฑิตศึกษาศาสาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๖๗.

^๒John Langshaw Austin, *How to Do Things with Words* (Oxford: Clarendon, 1962), p. 4-11.

^๓สุดาพร ลักษณะียนาวิน, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๗.

^๔John R. Searle, *Speech Acts* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), p. 33-41.

^๕สุดาพร ลักษณะียนาวิน, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^๖บริบททางการสื่อสารประกอบไปด้วย บริบทสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural context) บริบทสถานการณ์ (Context of situation) บริบทคู่สนทนา (Context of participants) และบริบททางเสียง (Phonological context)

^๗สุดาพร ลักษณะียนาวิน, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^๘Daniel Vanderveken, *Meaning and Speech Acts* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), p. 166-219.

^๙ในภาษาอังกฤษมีการแบ่งประเภทของประโยคที่แสดงมาลาและเจตนาต่างกัน ๗ ประเภท คือ ประโยคบอกเล่า (Declarative sentences) มีมาลาคือการบอก (Statement) ประโยคคำถาม (Interrogative sentences) มีมาลาคือการถาม (Question) ประโยคคำสั่ง (Imperative sentences) มีมาลาคือการสั่ง (Command) ประโยคอุทาน (Exclamative sentences) มีมาลาคือการอุทาน (Exclamation) ประโยคเงื่อนไข (Conditional sentences) เป็นการกล่าวเงื่อนไขที่จะมีผลต่อค่าความเป็นจริงเท็จของคำแนะนำ ประโยคแสดงความปรารถนา (Optative sentences) เป็นการแสดงความปรารถนาของผู้พูด ประโยคแสดงความตั้งใจ (Subjunctive sentences) เป็นการแสดงความตั้งใจของผู้พูด อ้างจาก Vanderveken, *Meaning and Speech Acts*, p. 14-15.

^{๑๐}ราตรี ธันวารช, *ลักษณะคำไวยากรณ์ในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตแผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕-๑๙.

^{๑๑}นวรรณ พันธุมธา, *ไวยากรณ์ไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐๓-๒๐๖.

^{๑๒}“โลก” ในบทความนี้ หมายถึงโลกกายภาพที่รับรู้ได้โดยผัสสะ

^{๑๓}สุพัตรา พันธุ์โสทธิ, *คำกริยาแสดงการกล่าวถ้อยในภาษาไทย* (รายงานประกอบการเรียนวิชาอรรถศาสตร์ภาคปลายปีการศึกษา ๒๕๓๓, ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า ๓-๑๓. (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

^{๑๔}Jerrold M. Sadock, *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*. (USA: Academic Press, 1974) p. 73-95.

^{๑๕}Herbert H. Clark and Thomus B. Calson, "Hearers and Speech Acts," *Language*, (58 Vol. Number 2, 1982), p.332-373.

^{๑๖}"Addressee" หมายถึง ผู้ฟังที่ผู้พูดเป็นผู้กำหนดบทบาทให้แต่ไม่ได้หมายรวมถึงผู้ฟังที่เพียง "ได้ยิน" การสนทนานั้น หรืออยู่ในวงสนทนานั้นโดยผู้พูดไม่ได้เจตนาจะพูดด้วย

^{๑๗}สุธาสินี สิทธิเกษร, *บทบาทของประโยคคำถามในมาตรฐานภาษาไทย: การศึกษาเชิงพัฒนาการต่อเนื่อง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๕.

บรรณานุกรม

นววรรณ พันธเมธา. *ไวยากรณ์ไทย*. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์, ๒๕๒๗.

ราตรี ธีรवारช. *ลักษณะคำไวยากรณ์ในภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๖.

สุดาพร ลักษณะนิทานวิน. *การพัฒนาทักษะทางภาษา*. บัณฑิตศึกษาศาสาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.

สุพัตรา พันธุ์โสทธิ. *คำกริยาแสดงการกล่าวถ้อยในภาษาไทย*. รายงานประกอบการเรียนวิชาอรรถศาสตร์ ภาคปลายปีการศึกษา ๒๕๓๓ ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์)

John Langshaw Austin. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon, 1962.

John R. Searle. *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

Daniel Vanderveken. *Meaning and Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Jerrold M. Sadock. *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*. USA: Academic Press, 1974.

Herbert H. Clark and Thomus B. Calson, "Hearers and Speech Acts," *Language*, 58 (Vol. Number 2, 1982).

สุธาสินี สิทธิเกษร. *บทบาทของประโยคคำถามในมาตรฐานภาษาไทย: การศึกษาเชิงพัฒนาการต่อเนื่อง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.